

Το κίνημα των «Αγανακτισμένων» στην Ελλάδα*

ΠΟΙΟ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΔΙΑΚΥΒΕΥΜΑ;

Τους τελευταίους μήνες, το άμεσο μέλημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του ελληνικού κράτους ήταν η οριστικοποίηση των όρων για την πρόσθετη χρηματοδότηση -12 δις ευρώ- που ήταν απαραίτητη για την εξυπηρέτηση του ελληνικού δημόσιου χρέους. Το Μεσοπρόθεσμο Πρόγραμμα (η ανανεωμένη έκδοση του «Μνημονίου Συμφωνίας» με την «τρίκα» ΕΕ-ΔΝΤ-ΕΚΤ) ψηφίστηκε τελικά την 29η Ιουνίου. Περαιτέρω χρηματοδότηση περίπου 30 δις ευρώ θα χρειαστεί τον επόμενο χρόνο, και ακόμα περισσότερη το 2013. Το ελληνικό κράτος δεν πέτυχε τους στόχους του προϋπολογισμού που τέθηκαν πέρυσι, όταν το ΔΝΤ και η ευρωζώνη χορήγησαν δάνειο συνολικού ύψους 110 δισεκατομμυρίων ευρώ, εκταμιευόμενο σε δόσεις. Το επίκεντρο αυτού του νέου πακέτου διάσωσης είναι ένα κύκλος ιδιωτικοποιήσεων που αναμένεται να αποφέρει 50 δις ευρώ μέχρι το 2015. Οι κρατικές εταιρίες ενέργειας και νερού, λιμάνια, τράπεζες, το πρώην μονοπώλιο των τηλεπικοινωνιών (ΟΤΕ), ο οργανισμός σιδηροδρόμων καθώς και άλλες επιχειρήσεις, όπως ο ΟΠΑΠ, η μεγαλύτερη ευρωπαϊκή επιχείρηση λαχείων, λοταρίας και αθλητικών στοιχημάτων, θα περιλαμβάνονται στο ξεπούλημα - κάτι που σημαίνει ακόμα μεγαλύτερη μείωση στον έμμεσο μισθό και επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης γενικότερα, καθώς και μια μόνιμη και σημαντική απώλεια εσόδων για τον κρατικό προϋπολογισμό, «καθιστώντας αναγκαία» μια ακόμα μεγαλύτερη επιδείνωση του βιοτικού επιπέδου και ούτω καθεξής. Επιπλέον, θα υπάρξουν περαιτέρω περικοπές δαπανών -πάνω από 6 δις ευρώ μέσα σε 12 μήνες, ποσό που αντιστοιχεί στο 2,8% του ΑΕΠ- και αντιστρόφως προοδευτικές φορολογικές αυξήσεις που πλήττουν την αναπαραγωγή της εγχώριας εργατικής τάξης. Αυτό θα σημαίνει περικοπές μισθών μέχρι 30%. Η Ανώτατη Διοίκηση Ενώσεων Δημοσίων Υπαλλήλων (ΑΔΕΔΥ) υπολογίζει ότι η μέση συνολική μείωση που ξεκίνησε με την περσινή δέσμη μέτρων θα φτάσει το 40-45% των μισθών των δημοσίων υπαλλήλων μέχρι το τέλος του τρέχοντος έτους [2011].

* Η παρούσα μετάφραση βασίζεται στη μετάφραση από τα αγγλικά που δημοσιεύτηκε στο rebelnet.gr. Ευχαριστούμε τον/την StrangeAttractor.

Αυτό είναι η εξακολούθηση μιας *οριζόντιας* επίθεσης στον μισθό –στο επίπεδο αναπαραγωγής της εργατικής τάξης– που ξεκίνησε το 2009. Επίσης η επίθεση αυτή συμπεριλαμβάνει ποικίλα μικροαστικά και μισθωτά μεσαία στρώματα, ειδικά μέσα από τις αυξήσεις φόρων και το άνοιγμα των «κλειστών» επαγγελμάτων, μέτρα που τείνουν να αλλάξουν τη δομή της ελληνικής κοινωνίας (ειδικότερα τον διογκωμένο μικροαστικό τομέα της). Οι κρατικές επιχορηγήσεις για την επιβίωση του πλεονάζοντος εργατικού δυναμικού τείνουν να εξαφανιστούν και το αποτέλεσμα είναι ο πολλαπλασιασμός της άτυπης εργασίας και της φτώχειας. Το προλεταριάτο (και τα ραγδαία προλεταριοποιούμενα μεσαία και μικροαστικά στρώματα) δεν έχουν άλλη επιλογή από το να δουλέψουν, συνήθως χωρίς ασφάλιση, για να επιβιώσουν, και την ίδια στιγμή τους είναι αδύνατο να βρουν μια δουλειά ή να αποκτήσουν ένα εισόδημα ικανό να καλύψει το κόστος αναπαραγωγής της εργασιακής τους δύναμης. Ο επίσημος δείκτης ανεργίας τον Μάρτιο του 2011 ήταν στο 16,2%, έναντι 11,6% του Μαρτίου 2010 και 15,9% του Φεβρουαρίου 2011, ενώ ήταν 42,5% για τα άτομα ηλικίας 15-24 ετών και 22,6% για τις ηλικίες 25-34 ετών. Το κεφάλαιο δηλώνει ότι δεν μπορεί να στηρίξει την επιβίωση του προλεταριάτου, καθιστά σαφές ότι ένα σημαντικό μέρος του τελευταίου είναι άχρηστο (από τη σκοπιά της αξιοποίησης του κεφαλαίου) και, το σημαντικότερο, ότι η επιθυμητή ανάκαμψη δεν περιλαμβάνει καμία επανένταξη στην παραγωγή αυτού του πλεονάζοντος μέρους του προλεταριάτου.

Το «ελληνικό ζήτημα» δεν είναι ελληνικό πρόβλημα. Ο Alan Greenspan σχολίασε στις 17 Ιουνίου ότι «η ελληνική κρίση χρέους είναι δυνατόν να σπρώξει τις ΗΠΑ σε άλλη μία ύφεση». Δύο εβδομάδες νωρίτερα ο Lorenzo Bini Smaghi, μέλος της εκτελεστικής επιτροπής της ΕΚΤ, δήλωσε στους *Financial Times* ότι «μια αναδιάρθρωση του χρέους, ή μια έξοδος από το ευρώ, θα ισοδυναμούσε με θανατική ποινή», προσθέτοντας ότι «όποιος περιμένει ότι οι επιπτώσεις θα είναι περιορισμένες μοιάζει με όσους στα μέσα Σεπτεμβρίου του 2008 έλεγαν ότι οι αγορές ήταν πλήρως προετοιμασμένες για την κατάρρευση της Lehman Brothers». Στις 22 Ιουνίου ο πρόεδρος του Federal Reserve, ο Ben Bernanke, προειδοποιούσε: «Μια αποτυχία στην επίλυση αυτής της κατάστασης (του ελληνικού χρέους) θα συνιστούσε απειλή για το ευρωπαϊκό χρηματοπιστωτικό σύστημα, το παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα και την ευρωπαϊκή πολιτική ενότητα».

Οι διαφορετικές προσεγγίσεις των διάφορων ευρωπαϊκών εθνικών καπιταλιστικών σχηματισμών προφανώς αντανakλούν τα αντίστοιχα συμφέροντά τους σε μια περίοδο οξυμένου ενδοκαπιταλιστικού ανταγωνισμού: «Η ΕΚΤ και οι γαλλικές τράπεζες είναι ανάμεσα στις πιο εκτεθειμένες στην αναδιάρθρωση του ελληνικού χρέους, ενώ οι γερμανικές τράπεζες θα υφίσταντο ένα κατά πολύ μικρότερο “κούρεμα” και επιπλέον θα ανέμεναν να αποζημιωθούν για τυχόν απώλειες από την κυβέρνηση της καγκελαρίου Άνγκελα Μέρκελ. Το εύκολο αντιληπτό πλεονέκτημα της Γερμανίας και των μικρότερων ευρωπαϊών εταιρών της σε περίπτωση αναδιάρθρωσης του ελληνικού χρέους είναι ότι αυτή η κίνη-

ση θα μπορούσε να μειώσει το ποσό των δημόσιων πόρων τους που διοχετεύονται σε τράπεζες της Γαλλίας και άλλων ανταγωνιστικών δυνάμεων».¹

Έτσι οι διάφορες ανταγωνιστικές μερίδες του κεφαλαίου επιδιώκουν να αποτρέψουν, και αν αυτό αποδειχτεί αδύνατο να περιορίσουν αποτελεσματικά, τα ωστικά κύματα που μια πιθανή χρεοκοπία του ελληνικού κράτους θα έστελνε σε ολόκληρο το παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα. Ακόμα περισσότερο μάλιστα στον βαθμό που δεν πρόκειται μόνο για την Ελλάδα: η Πορτογαλία, η Ιρλανδία και η Ισπανία είναι έτοιμες να ακολουθήσουν (για να μην αναφέρουμε το τεράστιο συσσωρευμένο δημόσιο χρέος των ΗΠΑ και της Αγγλίας). Μια τέτοια εξέλιξη θα προκαλούσε μια ακόμα πιο έντονη βουτιά της παγκόσμιας οικονομίας, μετατρέποντας την τρέχουσα κρίση δημόσιου χρέους σε σοβαρή νομισματική κρίση και τελικά σε κρίση της αξίας. Ουσιαστικά, το διακύβευμα αυτή τη στιγμή είναι η προσπάθεια της αστικής τάξης να αποφύγει μια τεράστια απαξίωση χρηματιστικού κεφαλαίου, δηλαδή να αναχαιτίσει την καταστροφική επανεπιβεβαίωση του νόμου της αξίας μέσα στην καπιταλιστική κρίση. Με άλλα λόγια, είναι η προσπάθεια να διατηρηθεί η τωρινή μορφή της παγκόσμιας συσσώρευσης με επιτάχυνση της βασικής δυναμικής του ίδιου του αναδιαρθρωμένου καπιταλισμού: επίθεση εναντίον του μισθού και όλων των εξασφαλισμένων της αναπαραγωγής της εργατικής τάξης, απονομιμοποίηση της διαπραγμάτευσης της τιμής της εργασιακής δύναμης, επισφάλεια, οριοθέτηση ζωνών της παγκόσμιας καπιταλιστικής συσσώρευσης και οξυμένος ανταγωνισμός μεταξύ των διάφορων περιφερειών συσσώρευσης, περαιτέρω χρηματιστικοποίηση και προσπάθεια αξιοποίησης του χρηματιστικού κεφαλαίου (κυρίως σε τομείς που σχετίζονται με την αναπαραγωγή της εργασιακής δύναμης και τη διανομή της παραχθείσας υπεραξίας – αξιοποίηση της δημόσιας περιουσίας, αναδιάρθρωση των συνταξιοδοτικών συστημάτων κλπ.). Όμως, αυτή η προσπάθεια να αυξηθεί το ποσοστό υπεραξίας (ποσοστό εκμετάλλευσης) επιταχύνει την ίδια στιγμή όλες τις αντιφάσεις της παραπάνω δυναμικής – αντιφάσεις που οδήγησαν στην τρέχουσα κρίση – κάνοντάς τις ακόμα πιο εκρηκτικές.

ΟΙ «ΑΓΑΝΑΚΤΙΣΜΕΝΟΙ» ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Στις 25 Μαΐου 2011, σε μια σειρά διαδηλώσεων και συγκεντρώσεων σε πολλές ελληνικές πόλεις, δεκάδες χιλιάδες άνθρωποι βγήκαν στον δρόμο για να διεκδικήσουν «να φύγουν όλοι οι πολιτικοί». Στην Αθήνα, περίπου 20.000 συγκεντρώθηκαν στην πλατεία Συντάγματος. Στη Θεσσαλονίκη, περίπου 5.000 μαζεύτηκαν μπροστά στον Λευκό Πύργο. Πολλοί άνθρωποι μαζεύτηκαν και στην Πάτρα, τον Βόλο, τα Χανιά, τα Ιωάννινα, τη Λάρισα και άλλες πόλεις. Στις σημειώσεις που ακολουθούν, το επίκεντρο θα είναι η Αθήνα, αφού εκεί συνέβη

1 Patrick O'Connor, World Socialist Website, 31 Μαΐου 2011.

ο κύριος όγκος των γεγονότων και έγινε πιο εμφανής η δυναμική καθώς και τα όρια αυτού του κινήματος.

Παρακάτω, μεταφέρουμε πρακτικά από την πρώτη ανοιχτή συνέλευση που έγινε στην πλατεία Συντάγματος στις 25 Μαΐου, τα οποία είναι αρκετά αντιπροσωπευτικά του κλίματος που επικρατούσε μεταξύ των διαδηλωτών:

«Όποιος πολιτικός αδικεί, όποιος πολιτικός δεν σέβεται τη λαϊκή εντολή, να πηγαίνει σπίτι του ή στη φυλακή. Η Δημοκρατία τους, δεν εγγυάται ούτε την Ισότητα ούτε τη Δικαιοσύνη.

Δεν πρέπει να μας ευχαριστεί να είμαστε καταναλωτές ή πελάτες, πρέπει να μας ευχαριστεί όταν είμαστε σωστοί, υπεύθυνοι πολίτες.

Να δούμε παγκόσμια το θέμα, το πρόβλημα της καταλυστευμένης ζωής μας. Να ενωθούμε με ό, τι στον υπόλοιπο κόσμο γίνεται ως ανάλογη κίνηση.

Δεν φταίνε μόνο οι πολιτικοί, φταίμε οι Έλληνες με την ατομικιστική μας νοοτροπία.

Να συνεχίσουμε με συνέπεια τις εξεγέρσεις του αραβικού κόσμου. Να αρθούμε πάνω από πατρίδες και έθνη.

Να ξεκινήσουμε να διαμορφώνουμε αιτήματα. Να αλλάξει η πολιτική, να πέσει η κυβέρνηση, να διαμορφώσουμε τις δικές μας προτάσεις.

Η Υγεία καταρρέει, δεν υπάρχουν υλικά, ο κόσμος κινδυνεύει στα νοσοκομεία, μας ληστεύουν και μας εγκαταλείπουν στην τύχη μας.

Η Δημοκρατία ξεκίνησε από εδώ, από την Αθήνα. Η πολιτική δεν είναι κάτι κακό. Για την καλύτερη μας, ας την ξαναπάρουμε στα χέρια μας.

Τα προβλήματα είναι κοινά και είναι αυτά που μας ενώνουν. Να μην αφήσουμε τις ταμπέλες, τις στρατεύσεις ή τις όποιες επιμέρους επιλογές μας, να μας χωρίσουν.

Οι Ισπανοί μάς έδωσαν την ιδέα και το έναυσμα. Να συντονιστούμε με τον υπόλοιπο, υπερχρεωμένο Νότο, ας κινητοποιηθούμε. Οι Ισπανοί μας έδειξαν τον δρόμο.

Συκοφαντούν τους δημόσιους υπαλλήλους, τους δασκάλους, τους καθηγητές, τους ιατρούς. Δικαιοσύνη δεν είναι η ισοπέδωση των 500 ευρώ. Μας στερούν την αξιοπρέπεια.

Η Ελλάδα είναι στον γκρεμό και τα χρήματα της χώρας έξω από την χώρα. Μας έκλεψαν και συνεχίζουν να μας κλέβουν».²

Και αυτό είναι το ψήφισμα μιας από τις πρώτες λαϊκές συνελεύσεις της πλατείας Συντάγματος:

«Εδώ και πολύ καιρό παίρνονται αποφάσεις για εμάς χωρίς εμάς.

2 Πρακτικά της ανοιχτής συνέλευσης της πλατείας Συντάγματος, 25 Μαΐου 2011, <http://www.occupiedlondon.org>.

Είμαστε εργαζόμενοι, άνεργοι, συνταξιούχοι, νεολαίοι, που έχουμε έρθει στο σύνταγμα για να παλέψουμε και να αγωνιστούμε για τις ζωές μας και το μέλλον μας.

Είμαστε εδώ γιατί γνωρίζουμε ότι οι λύσεις στα προβλήματά μας μπορούν να προέλθουν μόνο από εμάς.

Καλούμε όλους τους Αθηναίους, εργαζόμενους, ανέργους και νεολαία στο Σύνταγμα, και όλη την κοινωνία να γεμίσει τις πλατείες και να πάρει τη ζωή στα χέρια της.

Εκεί στις πλατείες θα συνδιαμορφώσουμε όλα μας τα αιτήματα και τις διεκδικήσεις μας.

Καλούμε όλους τους εργαζόμενους που θα απεργήσουν την επόμενη περίοδο να καταλήγουν και να παραμένουν στο Σύνταγμα.

Δεν θα φύγουμε από τις πλατείες, μέχρι να φύγουν αυτοί που μας οδήγησαν εδώ: Κυβερνήσεις, Τρόικα, Τράπεζες, Μνημόνια και όλοι όσοι μας εκμεταλλεύονται. Τους διαμνύουμε ότι το χρέος δεν είναι δικό μας.

ΑΜΕΣΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΩΡΑ!

ΙΣΟΤΗΤΑ – ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ – ΑΞΙΟΠΡΕΠΕΙΑ!

Ο μόνος αγώνας που χάνεται είναι αυτός που δεν δόθηκε ποτέ!»³

Για πάνω από ένα μήνα, μερικές χιλιάδες άνθρωποι μαζεύονταν καθημερινά στην πλατεία Συντάγματος. Η πλατεία παρέμενε κατειλημμένη 24 ώρες το 24ωρο, 7 μέρες την εβδομάδα, αλλά η μεγάλη μάζα των διαδηλωτών εμφανιζόταν το απόγευμα, μετά τη δουλειά, όταν γίνονταν και οι συνελεύσεις. Τα Σαββατοκύριακα ο αριθμός των διαδηλωτών πολλαπλασιαζόταν, φτάνοντας μέχρι και εκατοντάδες χιλιάδες στις 5 Ιουνίου. Ήταν ένα ετερογενές, διαταξικό πλήθος εργαζομένων (σε μεγάλο βαθμό δημόσιοι υπάλληλοι), ανέργων, φοιτητών, συνταξιούχων, αυτοαπασχολούμενων, καταστηματαρχών και άλλων μικροαστικών στρωμάτων. Η κοινωνική σύνθεση του πλήθους στην πλατεία Συντάγματος αποτυπώθηκε και στον χώρο: στην «πάνω πλατεία», μπροστά από τη Βουλή, υπήρχαν περισσότεροι μικροαστοί –εδώ θα συναντούσε κάποιος τις περισσότερες ελληνικές σημαίες και μερικές (ακρο)δεξιές ομάδες– ενώ στην «κάτω πλατεία» η παρουσία νέων φοιτητών, εργαζομένων και ανέργων ήταν πολύ μεγαλύτερη. Ένα στοιχείο που έχει ενδιαφέρον είναι ότι η παρουσία μαθητών, μεταναστών και λούμπεν προλεταρίων –άτομα που συμμετείχαν στις πιο επιθετικές δράσεις στις ταραχές του Δεκέμβρη του 2008– δεν ήταν σημαντική. Παρόλα αυτά, η πολύ πιο ευρεία σύνθεση και ο πιο μαζικός χαρακτήρας του κινήματος υποδηλώνουν την εμβάθυνση της γενικευμένης κοινωνικής κρίσης στο διάστημα που πέρασε μετά τα τέλη του 2008. Επιπροσθέτως, αντίθετα με τον Δεκέμβρη του 2008, η καθημερινή παρουσία αυτού του ετερόκλητου πλήθους στο κέντρο της Αθήνας και άλλων πόλεων δεν προκάλεσε σημαντική αναστά-

3 Ψήφισμα της λαϊκής συνέλευσης της πλατείας Συντάγματος, 28 Μαΐου 2011.

τωση στην καθημερινή ρουτίνα. Απέιχε πολύ από το να διαταράξει πραγματικά τη διανομή των εμπορευμάτων/κυκλοφορία του κεφαλαίου, για να μην αναφερθούμε στην παραγωγή. Για κάποια μαγαζιά, ιδίως επιχειρήσεις εστίασης και καφετέριες, οι «Αγανακτισμένοι» ήταν ευλογία. Επίσης, δεν αμφισβήτησε τους κοινωνικούς ρόλους στον καταμερισμό της εργασίας: δικηγόροι συμμετείχαν σε επιτροπές που σκόπευαν να θέσουν υπό αμφισβήτηση τη νομιμότητα του προγράμματος λιτότητας, γιατροί πρόσφεραν τις υπηρεσίες τους δωρεάν, οι άνεργοι καθάριζαν την πλατεία και οι άστεγοι ήταν ικανοποιημένοι έχοντας βρει ένα προσωρινό υποκατάστατο φιλανθρωπίας.

Όπως γίνεται εμφανές από τα πρακτικά που παραθέσαμε προηγουμένως (αλλά βέβαια και από το ίδιο του το όνομα), το κίνημα των «αγανακτισμένων» στην Ελλάδα είχε ως πηγή έμπνευσης τους «αγανακτισμένους» της Ισπανίας και τις εξεγέρσεις της Βόρειας Αφρικής, ιδιαίτερα την Αίγυπτο και τα καλέσματα της πλατείας Ταχρίρ για μια δημοκρατική αναμόρφωση του κράτους. Αντίθετα με την Ισπανία όμως, στην Ελλάδα το κίνημα γεννήθηκε στις παραμονές μιας αναμενόμενης σύγκρουσης –σχετικά με μια νέα δέσμη μέτρων λιτότητας– εν μέσω μιας μεγάλης κοινωνικής κρίσης της οποίας επιτομή ήταν το «Μνημόνιο», οπότε απέκτησε έναν από «στόχο»: να μην ψηφιστεί το Μεσοπρόθεσμο Οικονομικό Πρόγραμμα («Δε Χρωστάμε – Δεν Πουλάμε – Δεν Πληρώνουμε» ήταν ένα πολύ δημοφιλές σύνθημα στα πανό), παρ' όλο που το γενικό κλίμα δεν υποστήριζε τη διαπραγμάτευση με την κυβέρνηση αλλά ότι «πρέπει να φύγουν όλοι τώρα», απορρίπτοντας όχι μόνο το ΠΑΣΟΚ αλλά και όλο το πολιτικό κατεστημένο. Γι' αυτό υπήρχε μεγάλο ενδιαφέρον για τις εικόνες από την Τυνησία, την Αίγυπτο ή την Αργεντινή και για την ταπεινωτική αποχώρηση των πρωθυπουργών. Παρόμοια όπως στη Βόρεια Αφρική και στην Ισπανία, το Facebook και άλλα μέσα «κοινωνικής δικτύωσης», καθώς και τα κινητά τηλέφωνα, έπαιξαν σημαντικό ρόλο στη συγκέντρωση του πλήθους και κυρίως των νεότερων διαδηλωτών, ενώ η δημοσιότητα που έδωσαν από την αρχή τα καθεστωτικά μέσα ενημέρωσης έγινε κι αυτή ένα «κάλεσμα μάχης» (τα ΜΜΕ εγκατέλειψαν τον «ενθουσιασμό» τους μόνο μετά την πρώτη γενική απεργία της 15ης Ιουνίου).

ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΚΑΙ Η ΆΝΟΔΟΣ ΜΙΑΣ ΝΕΑΣ ΓΡΑΦΕΙΟΚΡΑΤΙΑΣ

Μιμούμενο τους Ισπανούς «αγανακτισμένους», το κίνημα στην Ελλάδα ζητούσε «πραγματική δημοκρατία τώρα», και διάφοροι μιλιτάντηδες/ιδεολόγοι που βρίσκονταν μέσα στο πλήθος φαντασιώνονταν/διακήρυτταν ο καθένας τη δική του εκδοχή της δημοκρατίας. Το κάλεσμα για «πραγματική δημοκρατία τώρα», τόσο στην Ισπανία όσο και την Ελλάδα, είναι η εκδήλωση της κρίσης της πολιτικής/αντιπροσώπησης, που είναι αποτέλεσμα του γεγονότος ότι η διαπραγμάτευση της τιμής της εργασιακής δύναμης έχει καταστεί αουστημική, ακόμα περισσότερο στο πλαίσιο της τρέχουσας καπιταλιστικής κρίσης. Όμως, και τα δύο αυτά

κινήματα άρθρωσαν μια δημοκρατική κριτική της δημοκρατίας, δηλαδή μια πολιτική κριτική της πολιτικής. Γεννήθηκαν μέσα σε ένα αδιέξοδο.

Από την αρχή, το ζήτημα ήταν να «πάρουμε τη ζωή μας στα χέρια μας» αφού αυτοί που υποτίθεται ότι παίρνουν αποφάσεις για μας δεν μας αντιπροσωπεύουν πια – ενώ το ερώτημα «τι να κάνουμε με τη ζωή μας;» καταπνίγηκε. Η απαγόρευση των κομματικοπολιτικών ταυτοτήτων είχε σκοπό να δημιουργήσει έναν δημόσιο χώρο όπου ο καθένας θα μπορούσε να συμμετέχει, να μιλήσει και να αποφασίσει μαζί με τους άλλους. Πράγματι, δημιουργήθηκαν διάφορες ανοιχτές συνελεύσεις, που τυπικά είναι τέτοιοι χώροι· δημιουργήθηκαν αρχικά στις κεντρικές πλατείες και, από ένα σημείο και μετά, σε διάφορες γειτονιές της Αθήνας. Οι συνελεύσεις στις γειτονιές ήταν εν μέρει αναβίωση των τοπικών συνελεύσεων που είχαν ξεπηδήσει από τις ταραχές του Δεκέμβρη του 2008, και εν μέρει μια μάλλον αποτυχημένη προσπάθεια να επιβληθεί μια κεντρική κατεύθυνση στις τοπικές συνελεύσεις που ήταν ήδη ενεργές, όπως στην περίπτωση του Βύρωνα. Αλλά το πολιτικό «ξεπέραςμα» της πολιτικής μπορεί να δημιουργήσει μόνο μια νέα γραφειοκρατία.

Η νέα γραφειοκρατία των συνελεύσεων –η οποία στέγαζε αριστερούς βουλευτές ή πρώην βουλευτές, πολιτικούς ακτιβιστές, υψηλόβαθμους συνδικαλιστές, μέλη δημοτικών συμβουλίων, αριστεροεθνικιστές δημοσιογράφους, «ευαίσθητους» καλλιτέχνες και ούτω καθεξής, που μόλις είχαν αφήσει πίσω τους τα κομματικά τους πανό και συνθήματα– ήταν στην πραγματικότητα ένας συνασπισμός της κοινοβουλευτικής αριστεράς (ΣΥΡΙΖΑ, αλλά όχι το ΚΚΕ που δεν συμμετείχε στα γεγονότα) και εξωκοινοβουλευτικών αριστερών κομμάτων/ομάδων (πικρός ίσως μετά από κάποιο σημείο, αλλά παρόλα αυτά συνασπισμός). Η παρουσία πολλών νεαρότερων διαδηλωτών –φοιτητές ή πρώην φοιτητές και εργαζόμενοι/άνεργοι (στην Ελλάδα το πτυχίο του πανεπιστημίου δεν σημαίνει εξασφαλισμένη θέση στα μεσαία στρώματα, και μάλιστα ακόμα λιγότερο κατά την τελευταία δεκαετία)– στην «κάτω πλατεία» και στις συνελεύσεις στις διάφορες συνοικίες της Αθήνας, αλλά και έξω από την πρωτεύουσα, διευκόλυνε την κυριαρχία των αριστερών στις συνελεύσεις, αφού παραδοσιακά αυτοί έχουν ισχυρούς δεσμούς με τα πανεπιστήμια. Μέσα στην πρώτη εβδομάδα, αυτή η γραφειοκρατία είχε ήδη επικρατήσει και διέδιδε την ύπαρξη και την ανάπτυξη των συνελεύσεων –ανακრύσσοντάς τις σε «εργαστήρι δημοκρατίας»– ως αυτισκοπό. Από αυτό το σημείο και έπειτα, αντιπροσώπευε και προσπαθούσε να διατηρήσει το πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύχθηκαν οι εσωτερικές δυναμικές και συγκρούσεις του κινήματος. Για τη γραφειοκρατία, ουδένποτε μπορούσε να συζητηθεί, όσο δεν αμφισβητούσε ριζικά τη γραμμή αυτών που ελέγχανε τις συνελεύσεις, γιατί αυτό θα έθετε υπό αμφισβήτηση τις ίδιες τις συνελεύσεις και συνεπώς τη δημοκρατία. Και ποιος θέλει να είναι εναντίον της δημοκρατίας;

Ο «πραγματικοδημοκρατικός» λόγος ήταν η σχεδόν πλήρης απουσία πρακτικών δράσεων στο κίνημα των «αγανακτισμένων». Αν αφήσουμε κατά μέρος τις τρεις μέρες γενικής απεργίας και τις αυθόρμητες επιθέσεις εναντίον

πολιτικών που γίνονταν επί κάποιο διάστημα σε διάφορα μέρη της Ελλάδας –αποτέλεσμα μιας διάχυτης, συσσωρευμένης οργής της εργατικής τάξης και των προλεταριοποιούμενων μικροαστικών και μεσαίων στρωμάτων– δεν οργανώθηκε καμία ουσιαστική δράση από τις συνελεύσεις, τόσο από την κεντρική όσο και από τις τοπικές, ούτε καν από πιο άτυπες συσπειρώσεις διαδηλωτών (με την εξαίρεση κάποιων παρεμβάσεων σε γραφεία του ΟΑΕΔ που οργανώθηκαν από την ομάδα Εργαζομένων και Ανέργων). Ακόμα και το σαμποτάρισμα των ακυρωτικών μηχανημάτων, που έγινε δύο φορές στο μετρό του Συντάγματος, οργανώθηκε από το κίνημα «Δεν Πληρώνω» που προϋπήρχε των συγκεντρώσεων στις πλατείες. Όσο για τη γραφειοκρατία των συνελεύσεων, έκανε ό,τι μπορούσε για να μπλοκάρει οποιαδήποτε τέτοια δράση. Οι διάφορες «θεματικές ομάδες» που δημιουργήθηκαν τις πρώτες μέρες, στον βαθμό που δεν κατέληξαν απλά εκτελεστικά όργανα των αποφάσεων της συνέλευσης (φωτοτυπώντας και μοιράζοντας φυλλάδια, κλπ.) εξαφανίστηκαν στην απραξία. Είναι αλήθεια πως το να βρίζεις τους πολιτικούς και τους μπάτσους έξω από τη Βουλή, το να περνάς χρόνο με τόσους άλλους ανθρώπους, να τρως, να πίνεις, να χορεύεις, να κουβεντιάζεις και να κοιμάσαι μαζί τους είναι ωραίο συναίσθημα, ενώ είναι και ένα διάλειμμα από τη ρουτίνα της καθημερινότητας. Όμως, το κίνημα αυτό δεν είχε τις πρακτικές δράσεις και τη φαντασία που παρήγαγαν οι συγκρούσεις του Δεκεμβρίου του 2008 ή ακόμα και οι φοιτητικές κινητοποιήσεις του 2006-7.

Ο δημοκρατισμός του κινήματος και η γραφειοκρατία του έδωσαν σημαντική έμφαση στην καταδίκη της προλεταριακής βίας, απηχώντας το ισπανικό κίνημα για άλλη μια φορά. Αυτός ο δημοκρατισμός ταυτίζει τη βία με ένα όλο και περισσότερο απολυταρχικό κράτος, στο οποίο αντιπαραθέτει μια «αληθινή δημοκρατία» που θα μπορεί να επιλύει τις διαμάχες με ειρηνικό, πολιτισμένο τρόπο. Βλέπει τους προλετάρους να αδικούνται, όχι να βρίσκονται υπό εκμετάλλευση. Βλέπει πολίτες αντί για τάξεις. Παραδόξως, αυτοί οι ίδιοι πολίτες επιτίθενται στους πολιτικούς όπου τύχει να τους συναντήσουν. Όμως, όπως θα γίνει εμφανές παρακάτω, υπήρξε μια αλλαγή σε αυτή την εσωτερική δυναμική του κινήματος μετά τις συγκρούσεις με την αστυνομία στις 15 Ιουνίου, μια αλλαγή που οδήγησε στις μεγάλες μάχες της 28ης και 29ης Ιουνίου. Αυτή η αλλαγή επιβεβαίωσε τον ταξικό χαρακτήρα της παρούσας διαμάχης και την προλεταριακή συνιστώσα του κινήματος, όπως εκδηλώθηκε με τον πιο ξεκάθαρο τρόπο τη στιγμή του κατ' ουσία θανάτου του.

ΣΗΜΑΙΑ ΜΟΝΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Η απαγόρευση όλων των πολιτικών σημαιών και συμβόλων από τις συγκεντρώσεις στις πλατείες άφησε μόνο ένα σύμβολο απείραχτο: την εθνική σημαία της Ελλάδας, το έμβλημα ενός ταξικού συμβιβασμού. Σε τελευταία ανάλυση, η δημοκρατία είναι πάντα εθνική δημοκρατία.

Οι ελληνικές σημαίες ήταν περισσότερο εμφανείς στην «πάνω πλατεία», όπου ήταν επίσης παρούσες (ακρο)δεξιές ομάδες. Αλλά ήταν ακριβώς η παρουσία τους που μαρτυρούσε τον εθνικισμό που εμπότιζε το κίνημα των «αγανακτισμένων». Ο εθνικισμός ήταν το έδαφος πάνω στο οποίο συγχρωτίζονταν η αριστερή και η δεξιά πτέρυγα (που εδαφικά χωρίζονταν σε «κάτω» και «πάνω πλατεία» αντίστοιχα). Ο (ακρο)δεξιός εθνικισμός βρήκε το άλλο του μισό στον σταλινικό, αντιιμπεριαλιστικό εθνικισμό της αριστεράς και της άκρας αριστεράς. Όπως το έθεσε ένας αριστερός πανεπιστημιακός (Παναγιώτης Σωτήρης): «Ακόμα και η μαζική χρήση των ελληνικών σημαιών στα συλλαλητήρια, μια πρακτική που κάποια κομμάτια της Αριστεράς παρεξηγούν ως εθνικισμό, είναι μια έκφραση της ανάγκης για λαϊκή κυριαρχία, κοινωνική συνοχή και συλλογική κοινωνική αξιοπρέπεια».

Ακόμα και διαδηλωτές προερχόμενοι από τον αναρχικό/αντιεξουσιαστικό χώρο δεν μπορούσαν παρά να ανεχθούν αυτόν τον διάχυτο εθνικισμό, τουλάχιστον μέχρι τις 15 Ιουνίου: «Κατά τη γνώμη μου δεν είναι ναζί με την κλασική έννοια, είναι απλά παλιομοδίτες ακροδεξιοί με ένα θράσος που δεν συνάδει με τον μικρό τους αριθμό. Ως τέτοιοι, οποιαδήποτε στοχοποίησή τους, όπως πρότεινε κάποιος ομιλητής, σωστά θεωρείται άσκοπη. Θα ήταν τραγικό αν η πλευρά μας ξεκινούσε μια τακτική εκφοβισμού και αποκλεισμού. Αυτοί οι άνθρωποι ήταν ανίκανοι να διαμορφώσουν γεγονότα, είναι απλά ανύπαρκτοι και είτε θα ενσωματωθούν αναπόφευκτα στις πραγματικές διαδικασίες του κινήματος (συνελεύσεις κλπ.) ή θα φύγουν από μόνοι τους».

Τις πρώτες μέρες των γεγονότων, υπήρξαν κάποιες επιθέσεις εναντίον μεταναστών και κάποια περιστατικά εκφοβισμού από φασίστες/(ακρο)δεξιούς. Όμως, υπήρχαν επίσης και αντιεθνικιστικές, αντιρατσιστικές τάσεις, οι οποίες πολλαπλασιάστηκαν μετά τις 15 Ιουνίου, κάτι που απέτρεψε τη συνέχιση τέτοιων περιστατικών και καλωσόρισε τους λίγους μετανάστες που βρέθηκαν στα γεγονότα. Αυτή η αντιφατική συνύπαρξη έδωσε τη θέση της σε βίαιες αντιπαραθέσεις στα τέλη Ιουνίου, ιδίως κατά τη διάρκεια της διήμερης γενικής απεργίας.

Μια προσπάθεια να ερμηνεύσουμε την «εθνικοποίηση» του κινήματος στην Ελλάδα πρέπει να λάβει υπόψη: α) την κοινωνική δομή (διογκωμένο μικροαστικό στρώμα) και την ιστορία της ταξικής πάλης στην Ελλάδα (εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα στη διάρκεια της γερμανικής κατοχής κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, εμφύλιος πόλεμος, η επτάχρονη δικτατορία που η αριστερά θεώρησε ότι επιβλήθηκε από τους Αμερικάνους), που γέννησε και διατήρησε ισχυρά αντιιμπεριαλιστικά ανατακλαστικά στην ελληνική κοινωνία· β) την αντίληψη ότι τα μέτρα λιτότητας επιβάλλονται από ξένες δυνάμεις/συμφέροντα, μια οπτική που μπερδεύει την κυριαρχία ενός εν πολλοίς χρηματιστικού και εκ φύσεως διεθνούς κεφαλαίου με την κυριαρχία ξένων, ισχυρότερων κρατών και των συμφερόντων τους πάνω στο «δικό μας» κυρίαρχο έθνος και τον λαό του. Αυτό τροφοδοτεί φαντασιώσεις ότι η απόσχιση του ελληνικού κράτους από την ευρωζώνη μπορεί να επιτρέψει μια αυτοδύναμη ανάπτυξη που θα συμβαδίζει

με τα συμφέροντα και τις ανάγκες του ελληνικού λαού· γ) τη θέση του ελληνικού κράτους στην παγκόσμια ιεραρχία των καπιταλιστικών εθνικών οχηματισμών (είδαμε την παρουσία εθνικών σημαιών και στην Αίγυπτο και στην Ελλάδα –αν και στην Ελλάδα όχι σε τόσο μεγάλο βαθμό όσο στην Αίγυπτο– αλλά όχι στην Ισπανία), κάτι που σχετίζεται με το παραπάνω· δ) τη μεταναστευτική κρίση στην Ελλάδα, που συμβαίνει σε ένα πλαίσιο όπου ένας ήδη υπεράφθονος πλεονάζων πληθυσμός αυξάνεται ακόμα περισσότερο, κάτι που αποτελεί μόνο ένα μέρος μιας ευρωπαϊκής και τελικά παγκόσμιας μεταναστευτικής κρίσης: «Την ίδια στιγμή, υπάρχει μια ανεξέλεγκτη μεταναστευτική κρίση. Δεκάδες χιλιάδες Αφγανοί, Ιρακινοί, Πακιστανοί, Βεγγαλέζοι, Σομαλοί και Βορειοαφρικανοί στοιβάζονται σε ετοιμόρροπα κτίρια. Τα κτίρια αυτά ανήκουν σε τρωγλοκίτες, κυρίως Έλληνες, οι οποίοι δραστηριοποιούνται και σαν διακινητές λαθρομεταναστών. Γύρω από την πλατεία Ομονοίας, μετανάστες ψάχνουν στα σκουπίδια για μπουκάλια, καλώδια, ρούχα, οτιδήποτε που θα μπορούσε να πουληθεί. Ο φιλανθρωπικός οργανισμός Γιατροί του Κόσμου έχει διακηρύξει ανθρωπιστική έκτακτη ανάγκη. Στον προθάλαμο της μικρής κλινικής του νέου άνθρωποι περιμένουν με τις ώρες [...]. Όπως το χρέος, έτσι και η μεταναστευτική κρίση έχει μια ευρωπαϊκή διάσταση. Η Ελλάδα είναι το κύριο σημείο εισόδου για τους ανθρώπους που προσπαθούν να μπουν στην Ε.Ε. από τη Μέση Ανατολή, τη Νότια Ασία και την Αφρική. Εκατόν πενήντα χιλιάδες μπήκαν στη χώρα χωρίς χαρτιά μόνο το 2010. Οι περισσότεροι διέσχισαν τα ελληνοτουρκικά σύνορα, όπου η κυβέρνηση σχεδιάζει να χτίσει έναν τοίχο 12 χιλιομέτρων. Εκατοντάδες βρίσκονται εκεί υπό κράτηση σε συνθήκες που δεν αρμόζουν ούτε σε ζώα. Πολύ λίγοι θέλουν να μείνουν στην Ελλάδα, αλλά κάτω από την πίεση της Ε.Ε. η κυβέρνηση ενίσχυσε τους ελέγχους στα σημεία εξόδου, μετατρέποντας τη χώρα σε μια τεράστια παγίδα για να κρατήσει τους μετανάστες μακριά από το Λονδίνο, το Παρίσι και το Βερολίνο. Σύμφωνα με τον κανονισμό Δουβλίνο II του 2008, οι πρόσφυγες πρέπει να κάνουν αίτηση για άσυλο στην πρώτη χώρα της Ε.Ε. όπου θα φτάσουν. Η Ελλάδα έχει 54.000 αιτήσεις χορήγησης ασύλου σε εκκρεμότητα, και ποσοστό αποδοχής στο 0,3%».⁴

Πρέπει να τονιστεί ότι αυτή η μεταναστευτική κρίση εδαφικοποιείται στο κέντρο της Αθήνας: ολόκληρες γειτονιές έχουν μετατραπεί σε γκέτο/άβιατα, όπου κυριαρχεί η ανεργία, η μικροεγκληματικότητα, τα ναρκωτικά και η πορνεία. Αυτό με τη σειρά του έχει οδηγήσει στον πολλαπλασιασμό των ακροδεξιών/φασιστικών ομάδων στην περιοχή, πολλές από τις οποίες οργανώνουν καθημερινές επιθέσεις εναντίον μεταναστών, σε πολλές περιπτώσεις μαζί με την αστυνομία, και αντανακλούν τις ανησυχίες των Ελλήνων μικροαστών του κέντρου της Αθήνας, οι οποίοι βλέπουν να συνθλίβονται μέσα στη συνεχιζόμενη ύφεση και την απαξίωση των περιοχών τους εξαιτίας ενός αυξανόμενου λούμπεν πληθυσμού και της συναφούς εγκληματικότητας.

4 Maria Margaronis, «Greece in debt, eurozone in crisis», *The Nation*, 28 Ιουνίου 2011.

«Με τη μαζική παράτυπη μετανάστευση και την εξαθλίωση έρχεται η εγκληματικότητα, τόσο η μικρή όσο και η οργανωμένη, που τη διαχειρίζονται Έλληνες και ξένοι. Η Αθήνα θεωρούνταν κάποτε η ασφαλέστερη πρωτεύουσα της Ευρώπης. Πέρυσι συνέβησαν 145 ένοπλες ληστείες μέσα σε μία εβδομάδα. Η πόλη έχει γίνει “Μέκκα” των παράνομων όπλων: μπορείς να πάρεις μια “μεταχειρισμένη” Μπερέτα με περίπου 800 ευρώ ή ένα Μάγκνουμ 357 μόνο με 500. Η ρατσιστική βία βρίσκεται σε άνοδο, όπως επίσης οι δολοφονίες εκδίκησης και τα ξεκαθαρίσματα λογαριασμών. Πέντε ακρωτηριασμένα σώματα σκούρου δέρματος βρέθηκαν μετά τα Χριστούγεννα σε μια χωματερή. Ακόμα και μεσημεριάτικα, δρόμοι που παλαιότερα έσφυζαν από εμπορική κίνηση είναι γεμάτοι με γυναίκες με κοντά σορτσάκια και ψηλά τακούνια, κατά το πλείστον Αφρικανές. Οι νταβατζήδες τους μένουν στη σκιά. Η ηρωίνη είναι φθηνότερη εδώ από οπουδήποτε αλλού στην Ευρώπη. Μιας και οι αρχές έχουν παραιτηθεί από την αστυνόμευση ορισμένων τμημάτων της πόλης, το έργο της “επιβολής της τάξης” έχουν αναλάβει αυτόκλητοι “φύλακες” συνδεδεμένοι με το νεοφασιστικό κόμμα Χρυσή Αυγή, που πέρυσι κέρδισε την πρώτη του έδρα στο δημοτικό συμβούλιο. Η Χρυσή Αυγή περιπολεί σε μεγάλο μέρος της Αθήνας, με την εμφανή ή σιωπηρή στήριξη πολλών Ελλήνων κατοίκων και συχνά και της αστυνομίας, οργανώνοντας πογκρόμ κατά των μεταναστών και οδομαχίες ενάντια σε ομάδες αναρχικών που τους εναντιώνονται. Στις 19 Μαΐου πάνω από 200 άνθρωποι διέσχισαν αφηνιασμένοι το κέντρο, σπάζοντας μαγαζιά και χτυπώντας όποιον σκουρόχρωμο έβλεπαν, ενώ η αστυνομία απλώς κοιτούσε. Ένας νεαρός υποστηρικτής τους μου περιέγραψε τις δραστηριότητες της ομάδας, σηκώνοντας με περηφάνεια τη μπλούζα του για να δείξει μια ουλή στην πλάτη του, που προκλήθηκε, όπως είπε, από έναν Αφγανό με μαχαίρι. “Πάμε στα υπόγεια που έχουν παράνομα τζαμιά για να ελέγξουμε τα καρτιά τους, να τους διώξουμε. Θα μπορούσαν να είναι της Αλ Κάιντα, να είναι οτιδήποτε. Δεν είναι τυχαίο ότι είναι μουσουλμάνοι. Έρχονται επίτηδες για να υπονομεύσουν τη χώρα. Υπάρχει σχέδιο, ένας κρυφός μηχανισμός χρηματοδότησης, και δεν υπάρχει κράτος για να μας προστατέψει. Η αστυνομία είναι με το μέρος των μεταναστών. Χρειάστηκε να ελευθερώσουμε την πλατεία Αττικής με τις γροθιές μας. Οι μετανάστες έπλεναν τα ρούχα τους και τα παιδιά τους στο σιντριβάνι. Κοιμόντουσαν και προσεύχονταν στην πλατεία. Με προσβάλλει να τους βλέπω να προσεύχονται στην πλατεία”. Αυτή την άνοιξη ένας 21χρονος Βεγγαλέζος μαχαιρώθηκε μέχρι θανάτου ως “εκδίκηση” για τον φόνο ενός Έλληνα που θα γινόταν πατέρας και μαχαιρώθηκε στον δρόμο για να του πάρουν την κάμερα. Δύο Αφγανοί κατηγορούνται για τη δολοφονία του Έλληνα. Κανείς δεν έχει συλληφθεί για τη δολοφονία του Βεγγαλέζου».⁵

5 Maria Margaronis, όπ.π.

ΟΙ ΓΕΝΙΚΕΣ ΑΠΕΡΓΙΕΣ

Οι 3 μέρες των γενικών απεργιών έθεσαν το κίνημα των αγανακτισμένων στο επίπεδο μιας κεντρικής σύγκρουσης της εργατικής τάξης με το κράτος, και έθεσαν υπό αμφισβήτηση τον ρόλο του ως μιας ενοχλητικής αλλά ανεκτής διαμαρτυρίας πολιτών. Από τη μια πλευρά, οι καταλήψεις πλατειών (ιδίως της πλατείας Συντάγματος) εδαφικοποίησαν αυτή τη σύγκρουση, παρέχοντάς της έναν πραγματικό χώρο να υπερασπιστεί, αλλά από την άλλη αυτό εμπόδισε τη διάχυση των ταραχών σε όλο το κέντρο της Αθήνας.

Στις 15 Ιουνίου, η διαδήλωση στην Αθήνα ήταν τεράστια (πιθανώς περισσότερο από 200.000 άτομα). Η πιο μικροαστική «πάνω πλατεία» Συντάγματος και μαζί της δεξιές εθνικιστικές τάσεις ήταν παρούσες. Οι συγκρούσεις με την αστυνομία διαρκέσαν μερικές ώρες και στηρίχτηκαν από μεγάλο μέρος των διαδηλωτών, ένα τμήμα των οποίων συμμετείχε έμπρακτα. Ο αριθμός των διαδηλωτών ήταν τόσο μεγάλος που η αστυνομία είχε κάποιες δυσκολίες να ελέγξει την κατάσταση, παρ' όλο που πολύ λίγα άτομα ήταν κατάλληλα εξοπλισμένα για μάχη. Πολλοί συμμετέχοντες περιέγραψαν ένα εντυπωσιακό αίσημα αλληλεγγύης και αποφασιστικότητας μεταξύ των διαδηλωτών. Τα μέχρι τότε κυρίαρχα συνθήματα, όπως «κλέφτες» ή «να φύγουν όλοι οι πολιτικοί», αντικαταστάθηκαν με περισσότερο αντιαστυνομικά και αντικρατικά συνθήματα. Η 15η Ιουνίου ήταν η πρώτη φορά που προέκυψε μια ρήξη με την ειρηνιστική, μη-βίαιη ρητορεία του κινήματος των αγανακτισμένων. Η αδυσώπητη καταστολή από το κράτος απογοήτευσε πολλούς αγανακτισμένους. Από τότε, τα ειρηνιστικά καλέσματα της αριστερής γραφειοκρατίας άρχισαν να ακούγονται όλο και περισσότερο αλλόκοτα, παρ' όλο που η ρητορεία περί «κουκουλοφόρων προβοκατόρων» από την αριστερά και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης κράτησε ως το τέλος. Επιπροσθέτως, η πρόταση του ΠΑΣΟΚ για κυβέρνηση συνεργασίας που θα περιλάμβανε όλα τα μεγάλα κοινοβουλευτικά κόμματα, καθώς και ο ανασχηματισμός της κυβέρνησης, ξεκαθάρισαν ότι τους έλειπε η πολυτέλεια να διαπραγματευτούν οποιοδήποτε από τα νέα μέτρα λιτότητας.

Στις 28 Ιουνίου, την πρώτη μέρα της 48ωρης γενικής απεργίας και τη μέρα που ξεκίνησε στη Βουλή η διαδικασία ψήφισης του Μεσοπρόθεσμου Οικονομικού Προγράμματος, οι διαδηλωτές ήταν πολύ λιγότεροι (20.000-30.000) και η κοινωνική τους σύνθεση πολύ στενότερη, με συμμετοχή κυρίως των περισσότερο αγωνιστικών προλεταριακών τμημάτων. Ήδη τις προηγούμενες μέρες οι συγκεντρώσεις στην πλατεία Συντάγματος ήταν πολύ μικρότερες και λιγότερο ζωντανές από πριν και όλοι ένιωθαν ότι η 48ωρη γενική απεργία θα ήταν η βιαιότερη τελευταία πράξη του κινήματος. Είναι ενδεικτικό της μετατόπισης της δυναμικής του κινήματος ότι οι συγκρούσεις στις 28 Ιουνίου άρχισαν όταν ένα ισχυρό μπλοκ 1.000 ατόμων επιτέθηκε σε μια ομάδα 20-30 φασιστών, οι οποίοι χτυπήθηκαν άγρια και σώθηκαν μόνο με την επέμβαση της αστυνομίας. Στις 29 Ιουνίου οι διαδηλωτές ήταν 40.000-50.000. Αρχικά υπήρξαν κάποιες ανεπιτυ-

χείς προσπάθειες διαδηλωτών να εμποδίσουν την είσοδο των βουλευτών στη Βουλή. Αργότερα, αφού τα μπλοκ των διαδηλωτών δέχτηκαν επίθεση από την αστυνομία, διάφορες μικρές ομάδες διαδηλωτών συμμετείχαν σε συγκρούσεις σε διαφορετικά σημεία της περιοχής γύρω από τη Βουλή και το Πανεπιστήμιο. Και τις 2 μέρες, πολύς κόσμος συμμετείχε στις συγκρούσεις, όχι μόνο αναρχικοί, και ακόμα περισσότεροι ήταν πρόθυμοι να τους στηρίξουν με την παρουσία τους. Η τακτική της αστυνομίας αυτή την φορά ήταν εμφανώς να εκκενώσει την πλατεία και να βάλει τέλος στην κατάληψή της, κάτι που είχε ως αποτέλεσμα μεγάλες ποσότητες δακρυγόνων και πολλούς διαδηλωτές στο νοσοκομείο.

Ένα ενδιαφέρον πράγμα που πρέπει να σημειωθεί είναι πως και τις 3 μέρες των γενικών απεργιών υπήρξαν πολύ λίγες επιθέσεις κατά της ιδιοκτησίας· ο στόχος ήταν κυρίως η αστυνομία. Υπήρξαν κάποια περιστασιακά όπου διαδηλωτές που προσπαθούσαν να επιτεθούν σε πολυτελή ξενοδοχεία και τράπεζες αποδοκιμάστηκαν. Επίσης είναι ενδιαφέρον το γεγονός πως χρησιμοποιήθηκαν πολύ λίγες βόμβες μολότοφ, καθώς πολλοί από τον αναρχικό/αντιεξουσιαστικό χώρο δεν ήθελαν μια επανάληψη των γεγονότων της 5ης Μαΐου 2010, όταν 3 άνθρωποι πέθαναν αφού μια τράπεζα πυρπολήθηκε κατά τη διάρκεια μιας μεγάλης διαδήλωσης στο κέντρο της Αθήνας. Πέρα από τις 3 μέρες των γενικών απεργιών, υπήρξαν 7ήμερες επαναλαμβανόμενες στάσεις εργασίας στη ΔΕΗ και στο λιμάνι του Πειραιά, που ωστόσο δεν συνδέθηκαν με το κίνημα των αγανακτισμένων. Το πεδίο της παραγωγής έμοιαζε πολύ μακρινό.

Την επομένη της 29ης Ιουνίου, έγιναν σε διάφορες πόλεις πολλές μικρές διαδηλώσεις και μερικές καταλήψεις ενάντια στην αμείλικτη καταστολή, ενώ η πλατεία Συντάγματος είχε ήδη ανακαταληφθεί την προηγούμενη νύχτα. Ωστόσο, κυριαρχούσε ένα συναίσθημα ήπιας κι απογοήτευσης, καθώς το μνημόνιο είχε ψηφιστεί και φαινόταν πως αυτό δεν θα μπορούσε να αλλάξει. Αλλά την ίδια ώρα υπήρχε πολύς θυμός ενάντια στην αστυνομία και τους πολιτικούς, διάχυτος σε μεγάλο μέρος της ελληνικής κοινωνίας.

Η ΑΝΤΙΦΑΤΙΚΗ ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΤΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ

Παραπάνω περιγράφηκαν οι επικρατούσες τάσεις του κινήματος, τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά της φύσης τους, τα οποία πρόσφεραν το πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύχθηκαν με την πάροδο του χρόνου όλες οι *εσωτερικές* αντιφάσεις του. Πρέπει να κατανοήσουμε τον *χρονικό* χαρακτήρα της δυναμικής του κινήματος και των αντιφάσεών του. Είναι σημαντικό να τονίσουμε πάλι ότι η πρώτη γενική απεργία στις 15 Ιουνίου ήταν ένα σημείο καμπής που επιτάχυνε την εκδίπλωση των αντιφάσεων εντείνοντάς τις, ενώ ταυτόχρονα ο αριθμός των διαδηλωτών στις πλατείες μειωνόταν.

Εξαρχής το χάσμα ανάμεσα στην «πάνω» και «κάτω» πλατεία Συντάγματος ήταν έκδηλο. Όπως ειπώθηκε παραπάνω, η «πάνω πλατεία» αποτελούνταν

σε σημαντικό βαθμό από ένα μικροαστικό στοιχείο που έβλεπε τον εαυτό του να κινδυνεύει με εξαφάνιση (πράγμα που σημαίνει ότι ωθείται στο προλεταριάτο) από τις επιθετικές αυξήσεις φόρων, την αύξηση του πληθωρισμού και πολιτικές όπως το άνοιγμα των κλειστών επαγγελμάτων μέσα στο πλαίσιο μιας συνεχιζόμενης ύφεσης που συμπιέζει την αγορά και τις επιχειρηματικές ευκαιρίες. Στην «κάτω πλατεία» υπήρχε σημαντική παρουσία φοιτητών, εργαζόμενων και ανέργων που πράγματι αντιμετώπιζον τις περικοπές του προϋπολογισμού και την ιδιωτικοποίηση/εμπορευματοποίηση της δημόσιας περιουσίας σαν μια περαιτέρω συμπίεση του εισοδήματός τους (άμεσου ή έμμεσου) και διάλυση των ευκαιριών απασχόλησης στον δημόσιο τομέα. Στην πράξη, οι διαδηλωτές της «κάτω πλατείας» συμμετείχαν στις συνελεύσεις, ενώ οι περισσότεροι διαδηλωτές της «πάνω πλατείας» έφευγαν κατά τις 9 το βράδυ, όταν άρχιζε η συνέλευση.

Τα συγκρουόμενα ταξικά συμφέροντα των διαδηλωτών λειάνονταν από το γεγονός ότι το «μνημόνιο» σημαίνει άμεση επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης για όλους. Έτσι, για κάποιο διάστημα, όλοι συνυπήρχαν κάτω από την ομπρέλα της δημοκρατίας/εθνικισμού. Στο επίπεδο των πολιτικών ταυτοτήτων, αυτή η ομπρέλα παρήγαγε την παράξενη εικόνα αναρχικών και ακροδεξιών να πετάνε από κοινού πέτρες στην αστυνομία στις 15 Ιουνίου.

Ωστόσο, η εισβολή της προλεταριακής βίας στις 15 Ιουνίου, και η επακόλουθη αστυνομική καταστολή, έφερε τον ταξικό χαρακτήρα της σύγκρουσης στο προσκήνιο. Αυτό οδήγησε σε σταδιακή συρρίκνωση του εύρους του κινήματος και των μικροαστικών του στοιχείων. Η επικρατούσα διάθεση σε σχέση με τη βία σταδιακά άλλαξε, κι αυτό εκδηλώθηκε στον πολλαπλασιασμό των φωνών κατά των ειρηνιστικών καλεσμάτων της αριστερής γραφειοκρατίας μετά τις 15 Ιουνίου και στις εκτεταμένες συγκρούσεις κατά την 48ωρη γενική απεργία. Στην «κάτω πλατεία» Συντάγματος, συσπειρώσεις όπως η Ομάδα Εργαζομένων και Ανέργων και άλλες τάσεις επρόκειτο εφεξής να αμφισβητήσουν όλο και περισσότερο την κυριαρχία των νέων γραφειοκρατών. Η ανοχή στους (άκρο)δεξιούς και φασίστες έδωσε τη θέση της σε λεκτικές και έμπρακτες επιθέσεις, σε μια ισχυρή διαδήλωση 200 ατόμων στις 27 Ιουνίου που φώναζε αντιφασιστικά συνθήματα και στον ξυλοδαρμό φασιστικών ομάδων στη διαδήλωση της 28ης Ιουνίου. Μετά τις 29 Ιουνίου, το γενικό αίσθημα ήταν πως όλοι έπρεπε να διαλέξουν πλευρά: «με εμάς ή με την αστυνομία;». Ακόμα και η ΑΔΕΔΥ κάλεσε σε διαδήλωση «ενάντια στην καταστολή του εργατικού κινήματος» στις 30 Ιουνίου.

ΤΙ ΣΗΜΑΙΝΑΝ ΌΛΑ ΑΥΤΑ;

Το κίνημα των αγανακτισμένων στην Ελλάδα ήταν ένα μαζικό, πολυπληθές, δι-αταξικό κίνημα, και –παρ’ όλο που η χρονική εκτύλιξη της εσωτερικής αντιφασιστικής δυναμικής του δεν πρέπει να ξεχαστεί– αυτό όρισε την ίδια του τη φύση, αντίθετα με τις ταραχές του Δεκέμβρη του 2008 που ήταν ένα μειοψηφικό κίνη-

μα το οποίο είχε ενσωματώσει μαθητές, νεαρούς επισφαλείς εργαζομένους και μετανάστες –δηλαδή, αυτούς που κατ' εξοκίν δεν έχουν κανένα μέλλον– στην πρώτη γραμμή. Οι μεγάλοι αριθμοί των διαδηλωτών αντανακλούν μια βαθιά κοινωνική κρίση που πλήττει ευρέα στρώματα του πληθυσμού, προλετάριους και μη. Ο μαζικός, διαταξικός χαρακτήρας του κινήματος είχε ως αποτέλεσμα την αντιφατική και συγκρουσιακή ποικιλομορφία του πλήθους.

Η δημοκρατική ρητορεία του κινήματος ήταν μια διαταξική απάντηση σε μια μείζονα πολιτική κρίση, ενάντια σε ένα κράτος που γίνεται δεσποτικό. Αυτή η δημοκρατική ρητορεία είναι πολύ στενά συνδεδεμένη με τη διείσδυση των μεσαίων στρωμάτων (κυρίως της νέας γενιάς, των επίδοξων μεσαίων στρωμάτων) και των μικροαστών στην ταξική πάλη, αλλά μπορεί να είναι μόνο παροδικό λόγω της δριμύτητας της κρίσης. Αυτή ήταν επίσης η κατάσταση, διαμορφωμένη προφανώς από διαφορετικές ιδιαιτερότητες, στην Ισπανία και στον αραβικό κόσμο. Η δημοκρατική ρητορεία δεν είναι, ωστόσο, ο ριζοσπαστικός δημοκρατισμός της δεκαετίας του 1990 και των αρχών της δεκαετίας του 2000, ο ριζοσπαστικός δημοκρατισμός του κινήματος αντιπαγκοσμιοποίησης. Η διαφορά είναι πως δεν υπάρχει πια κανένα όραμα μιας εναλλακτικής κοινωνίας, ενός καπιταλισμού με ανθρώπινο πρόσωπο. Έτσι αυτή η δημοκρατική ρητορεία γίνεται *απλώς και μόνο μια μορφή*, από την οποία λείπει το περιεχόμενο ενός εναλλακτικού τρόπου διαβίωσης και αναπαραγωγής. Αυτό εκδηλώνεται με την έλλειψη οποιασδήποτε αμφισβήτησης των καθιερωμένων κοινωνικών ρόλων, με την έλλειψη μισθολογικών διεκδικήσεων, με την υπερβολικά εύκολη αφηρημένη καταδίκη του χρηματιστικού κεφαλαίου, με το γεγονός πως «ο τρόπος ζωής των πλατειών» δεν μπορεί να είναι ελκυστικός έξω από αυτές. Ο ριζοσπαστικός δημοκρατισμός είναι πραγματικά νεκρός.

Το κίνημα των αγανακτισμένων ήταν η πάλη των προλετάριων και των ραγδαία προλεταριοποιούμενων μεσαίων και μικροαστικών στρωμάτων που μπλοκαρίστηκε η αναπαραγωγή τους, που γίνονται φτωχοί, μια μάχη που διεξάγεται στο επίπεδο της πολιτικής –κι επομένως– έξω από την παραγωγή. Αντιμέτωποι με τη γενίκευση της απουσίας μέλλοντος μέσα στην εξέλιξη της σημερινής κρίσης και την εντατικοποίηση της δυναμικής της αναδιάρθρωσης, οι διαδηλωτές δεν μπορούν πρακτικά να φανταστούν κάποια διέξοδο, κάποιον από τρόπο με τον οποίο η ζωή τους θα μπορούσε να γίνει διαφορετική, οπότε προτάσσουν μια απλή μορφή, την πραγματική δημοκρατία – η οποία, σε όποιον βαθμό κι αν μπορεί να εκπροσωπεί όλες τις προσδοκίες τους για μια καλύτερη ζωή, παραμένει κενή μορφή. Από αυτή την άποψη, το κίνημα των αγανακτισμένων ίσως εμφανίζεται ως η άλλη όψη του νομίσματος των ταραχών του Δεκέμβρη του 2008.

Η ψήφιση της νέας διάσωσης και των νέων μέτρων λιτότητας πρόσφερε στο κίνημα έναν συγκεκριμένο στόχο, ένα αίτημα, κάτι για το οποίο να αγωνιστεί. Αυτός ο στόχος συγκεκριμενοποιήθηκε στη σχέση ανάμεσα στους αγανακτισμένους και τις γενικές απεργίες, με τις τελευταίες να τοποθετούν το κίνημα στο επίπεδο μιας *κοινωνικής* σύγκρουσης ανάμεσα στην εργατική τάξη και το κράτος.

Αυτό προκάλεσε μια μετατόπιση στην εσωτερική δυναμική του κινήματος και ταυτόχρονα του έβαλε ημερομηνία λήξης, ορίζοντας τι θα μπορούσαν να περιμένουν οι διαδηλωτές σαν νίκη ή σαν ήττα. Τελικά, το κίνημα πτώθηκε. Και παρ' όλο που συνεχίστηκαν κάποιες συγκεντρώσεις και κάποιες δράσεις μικρής κλίμακας, με τη συμμετοχή πολιτικών ακτιβιστών κατά το πλείστον, φαίνεται ότι όλοι περίμεναν να επικυρωθεί το τέλος του κινήματος από τις καλοκαιρινές διακοπές.

Αυτό που έγινε εμφανές από τη διαμάχη για τα νέα μέτρα λιτότητας είναι ότι η αστική τάξη δεν έχει χώρο για ελιγμούς και διάθεση για διαπραγματεύσεις. Όπως το έθεσε ο αντιπρόεδρος της κυβέρνησης Θεόδωρος Πάγκαλος στις 27 Ιουνίου, «χωρίς [τα μέτρα λιτότητας] η χώρα θα χρεοκοπήσει στα μέσα Ιούλη και, αν αυτό συμβεί, είναι πιθανό να δούμε τανκς στους δρόμους της Αθήνας για να προστατεύσουν τις τράπεζες». Αυτό που έμεινε για τη διαχείριση του πληθυσμού είναι η αστυνομία, όπως αποδείχτηκε περίτρανα στις 29 Ιουνίου, ή ακόμα κι ο στρατός. Κάτι που έγινε επίσης εμφανές με το κίνημα των αγανακτισμένων είναι πως η στροφή της δημοκρατίας προς μια δεσποτική εμποιοποίηση της κατασταλτικής διαχείρισης του πληθυσμού θα τείνει να έχει έναν «εθνοκοσοσιαλιστικό» τόνο. Ωστόσο, είναι εξαιρετικά αμφίβολο αν θα δούμε έναν «εθνοκοσοσιαλιστικό» ελληνικό κρατικό καπιταλισμό, καθώς ο σημερινός τρόπος συσσώρευσης μέσα στην κρίση του δεν προσφέρει βάση για κάτι τέτοιο, επειδή η εθνικιστική υλική ενσωμάτωση ενός τμήματος της εργατικής τάξης δεν συζητιέται καν, ενώ ταυτόχρονα δεν υπάρχει πια κάτι σαν αυτόνομο ελληνικό κεφάλαιο. Η όποια πρόβλεψη είναι πολύ παρακινδυνευμένη. Υποθέτουμε πως όλα θα εξαρτηθούν από την εξέλιξη της παγκόσμιας κρίσης (προβλεπόμενες νομισματικές κρίσεις) και την επικείμενη εξέλιξη της ταξικής πάλης. Ο επόμενος στόχος της κυβέρνησης είναι ένας νέος νόμος για την ανώτατη εκπαίδευση ο οποίος επιδιώκει να «εκουγχρονίσει» ριζικά το πανεπιστημιακό σύστημα της χώρας, ενώ ήδη συζητιέται στον ημερήσιο Τύπο η ανεπάρκεια των πρόσφατα ψηφισθέντων μέτρων λιτότητας και η πρακτική πιθανότητα της χρεοκοπίας ή της αναδιάρθρωσης του χρέους.

Ροκαμαδούρ, *Ιούλιος 2011*